

Å lindre nøden og bekjempe lidelsene

Taler

Francis Sejersted

Dato

10 desember 1999

Sted

Oslo Rådhus

Omstendigheter

Tildeling av Nobels fredspris til Leger uten grenser (Médecins Sans Frontières)

- 1 Deres Majesteter, Deres Kongelige Høyhet, excellenser, mine damer og herrer!

Det finnes knapt et mer rosverdig formål enn det å bekjempe lidelse, å hjelpe mennesker i de mest utsatte situasjoner, uansett rase eller tilholdssted, til et
5 verdig liv. Noen har også den styrke og den indre drivkraft som skal til for å leve opp til slike idealer. Idag ønsker vi noen slike mennesker velkommen. Vi gjør det i ydmykhet og i erkjennelse av at de som er med oss her idag, representerer et langt større antall selvoppofrende mennesker rundt omkring i hele verden. Våre tanker går ikke minst til dem som nettopp nå arbeider under de vanskeligste
10 vilkår, ofte med fare for eget liv, og nettopp der hvor lidelsene og fornedrelsene er størst.

Leger uten grenser - Médecins Sans Frontières (MSF) - sender årlig ut over 2500 leger, sykepleiere og andre profesjonelle hjelpere til over 80 land der de
15 samarbeider med over 15 000 lokale medarbeidere. De drar dit nøden, lidelsene og håpløsheten er størst, ofte av katastrofekarakter, og likegyldig om katastrofene er menneskeskapte eller naturskapte. Vi finner dem i de utallige flyktningleire rundt om i verden såvel som på den kinesiske landsbygd, i de russiske fengsler og i slumstrøkene i Vestens moderne storbyer. De er tungt inne
20 i Afrika - det glemte kontinent.

Médecins Sans Frontières startet i det små på begynnelsen av 1970-tallet, med en liten gruppe franske leger med Bernard Kouchner i spissen. Utgangspunktet lå i erfaringer fra nødhjelpsarbeidet under to katastrofer, én naturkatastrofe og
25 én menneskeskapt, nemlig den store flommen i Øst-Pakistan (senere Bangladesh) i 1970 og den blodige Biafra-konflikten i 1967-70. Noen av de leger som drev nødhjelpsarbeid under disse katastrofer ble frustrert over hvordan

innviklede prosedyrer og nøytralitetsidealer hemmet arbeidet. Den nye
30 organisasjon skulle være ubyråkratisk, fleksibel og risikovillig.

MSF åpnet nye veier i det internasjonale humanitære hjelpearbeid.
Organisasjonen forbeholdt seg å kunne intervenere for å hjelpe mennesker i nød
uavhengig av politisk klarering i utgangspunktet. For MSF er dette et spørsmål
35 om å kunne komme raskt frem til dem som trenger hjelp, og det er et spørsmål
om upartiskhet. De forlanger fri adgang til å utføre sitt medisinske mandat, det
vil si at de forbeholder seg selv å kunne bestemme hvem som skal hjelpes ut fra
rent humanitære kriterier. Dessuten forbeholder MSF seg å kunne varsle
opinionen om brudd på menneskerettigheter. Det vil si at de i tillegg til å hjelpe
40 også vil rette oppmerksomheten mot årsakene til de humanitære katastrofer.
Skal nøden lindres, må også dens årsaker angripes. Dette var til dels nye
prinsipper for hjelpearbeidet, prinsipper det har stått strid om. Noen hevdet at
dette var å blande kortene på en måte som kunne hindre tilgangen til de
nødstedte. MSF ble en nødhjelpsrebell, som det er sagt.

45 De første Nobelpriser ble delt ut i 1901, for snart 100 år siden, ved inngangen til
det århundre som renner ut om mindre enn en måned. Den første fredspris ble
gitt til grunnleggeren av Røde Kors, Henri Dunant, som delte den med
fredsaktivisten Frederic Passy. Dunant ble vekket til dåd da han tilfeldigvis fikk
50 bivåne det utrolige blodbad under slaget ved Solferino i Nord-Italia i 1859.
Prisen til Dunant ble kritisert. Humanitært arbeid var ikke fredsrelevant, ble det
sagt, det var bare å «humanisere» krigen. Beslutningen hadde imidlertid feste i
Nobels testamente der Nobel nevner «forbrødring mellom folkene» som ett av
kriteriene for fredsprisen. Det gis knapt noe bedre eller mer direkte uttrykk for
55 denne tanke om forbrødring enn å rekke ut en hjelpende hånd til den som lider,
uansett hvem han eller hun er, eller hvilken side man tilhører.

Den fred Nobel hadde i tankene da han opprettet prisen, var den fred som har
sine røtter i menneskenes hjerte og sinn. Den selvoppofrende og fryktesløse
60 hjelpearbeider vil være det menneskelige ansikt overfor det enkelte offer, og
representere respekt for dets verdighet og således gi håp om fred og forsoning.
Dette rører ved fredens helt grunnleggende forutsetninger. Beslutningen om å
gi den første fredspris for humanitært arbeid var en av de viktigste beslutninger i
prisens historie. Å kunne avslutte århundret - og millenniet - med en pris for
65 humanitært arbeid, er en bekreftelse på at den kurs som da ble staket ut, var den
riktige.

Men verden har forandret seg siden dengang. Vi stilles stadig overfor nye
70 utfordringer. Det århundret som går mot sin, slutt er av historikeren Eric
Hobsbawm blitt kalt «The Age of Extremes» - ekstremismenes tidsalder. Det er
århundrets totalitære regimer han har i tankene. Vi ble vitner til
menneskeskapte katastrofer langt ut over slagmarken, til systematiske brudd på
menneskerettigheter, etnisk rensning og folkemord. Vi måtte erkjenne den nære
75 sammenheng mellom krigen eller trusselen om krig og slike systematiske brudd
på menneskerettighetene. Trusselen mot freden, den riktige fred, var mer
omfattende enn fredsforkjemperne hadde tenkt seg ved inngangen til
århundret.

80 Etter 2. verdenskrig har man tatt konsekvensene av dette i det internasjonale
arbeid. Men det har gått langsomt. Tiltak mot brudd på menneskerettigheter vil
måtte utfordre det etablerte prinsipp om ikke-intervensjon, et prinsipp som
lenge er blitt sett på som grunnleggende i fredsarbeidet, og som fremdeles er et
levende prinsipp. Idag utfordres det stadig sterkere av kravet om intervensjon
85 ved brudd på menneskerettighetene. Den Norske Nobelkomite ga sin først rene
menneskerettighetspris til Albert Luthuli fra Sør-Afrika i 1960. Siden har dette
vært et helt sentralt kriterium for tildeling av fredsprisen. Jeg nevner priser som
dem til Martin Luther King, Andrei Sakharov, Lech Walesa, Aung San Suu Kyi,
Carlos Belo blant mange andre. Også disse er blitt kritisert for ikke å ha vært
90 fredsrelevante. Mange av dem har skapt strid og protester, først og fremst fra
vinnernes hjemland, for å representere intervensjon i indre anliggender.

Noe av det karakteristiske ved MSF er at de i sitt arbeid, klarere enn noen andre,
forener de to kriterier vi har nevnt, det humanitære arbeid og arbeidet for
95 menneskerettigheter. Og de gjør det ved å insistere på sin rett til å vekke
opinionen og si fra om årsakene til de menneskeskapte katastrofer, nemlig de
systematiske brudd på de mest grunnleggende rettigheter. Prisen til MSF er først
og fremst en humanitær pris, i tradisjonen fra den første utdeling, men det er
også en menneskerettighetspris og knytter således også an til en senere utvikling
100 i prisens historie.

Det at MSF sa fra om brudd på menneskerettigheter, begynte, i likhet med
Nobelkomiteens menneskerettighetspriser, under den kalde krigen og var først
og fremst rettet mot kommunistregimenes brutalitet. Etter den kalde krigens
105 slutt er behovet for humanitære intervensjoner iallfall ikke blitt mindre,

110 samtidig som situasjonene er blitt mer komplekse, mer kaotiske. «Krig» er blitt noe annet og langt mer diffust enn kamp mellom identifiserbare nasjoners militære styrker. Militære styrker er løst opp i bevegde grupper. Det kan være vanskelig å identifisere de ansvarlige, eller finne noen å forhandle med. Og disse krigers ofre er ikke først og fremst soldatene som i Solferino, men sivilbefolkningen, kvinner og barn.

115 Krigens endrede karakter vil måtte føre til revurderinger av fredsstrategiene. Humanitære intervensjoner, med eller uten fredsbevarende eller andre former for militære styrker, inntar idag en stadig mer fremtredende rolle i disse strategier. Humanitære intervensjoner er også blitt en viktig del av mange staters utenrikspolitikk. I denne sammenheng spiller de frivillige organisasjoner (NGOs) en stadig mer sentral rolle. Politiseringen av hjelpearbeidet med et 120 stadig tettere forhold mellom stater og frivillige organisasjoner skaper imidlertid nye problemer. Den vil lett kunne føre til en situasjon der det blir uklarhet omkring motiver og usikkerhet om rollefordeling.

125 På den annen side snakkes det om «den humanitære felle»: Hvordan kan man hjelpe ofrene uten samtidig å hjelpe bøndene? Det finnes eksempler på militært organiserte grupper som sulter ut en region for så selv å stjele hjelpen når den kommer. Eller det er brutale regimer som bevisst spiller på hjelpeorganisasjonene. Flyktningenes visshet om at det er noen som tar seg av dem, øker flyktningestrømmen og kan bidra til etnisk rensning. MSF har ved et 130 par anledninger trukket seg ut av engasjementer av de nevnte grunner. Etter folkemordet i Rwanda i 1994 fikk man en enorm flyktningestrøm til nabolandet Zaire. MSF var med hele tiden, men i en periode trakk organisasjonen seg ut av flyktningeleirene i Zaire i protest mot ekstremistenes misbruk av hjelpen og terroren mot flyktningene. MSF fulgte opp med appeller 135 til verdensopinionen. Det var også første gang organisasjonen oppfordret til militær intervensjon for å få stanset brutaliteten.

140 Generelt er MSF meget kritisk til humanitær intervensjon ved militær makt. De mener å ha erfart hvordan den humanitære/militære allianse kan introdusere en krigens logikk og bryte ned den humanitære del av aksjonen. I flere tilfeller øker også risikoen for den humanitære hjelpearbeider. Det skjedde i Irak, Somalia og Bosnia. MSF ønsker ikke militær beskyttelse, og på alle deres biler står det klar beskjed om at de ikke bærer våpen. Der er det tegnet en maskinpistol med et tydelig kryss over.

Henri Dunant hadde en forestilling om at det eksisterte en nøytral sone som lå utenfor de stridende parters interesse, og der man kunne gå inn med den humanitære hjelp. Idag ser vi altså hvordan denne «humanitære sone»

150 invaderes fra begge sider og tvinger hjelpeorganisasjonene til politiske valg og til å ta stilling til vanskelige moralske spørsmål. Nettopp i en slik situasjon blir det særlig nødvendig å bevare uavhengigheten. MSF er av de organisasjoner som legger størst vekt på uavhengighet, blant annet ved å insistere på at halvparten av inntektene skal komme fra private givere.

155

Det er mange hjelpeorganisasjoner som driver et utstrakt og oppofrende arbeid for å lindre nøden rundt om i verden. De fortjener alle vår takk og oppmerksomhet. Médecins Sans Frontières har sin egen profil. MSF har klart å bevare mange av sine opprinnelige dyder. Den er ofte først tilstede når

160 katastrofen slår til. Det er fremdeles en organisasjon gjennomsyret av idealisme og som er villig til å ta den største risiko. Den har bevart sin uavhengighet og arbeider systematisk for å skape oppmerksomhet om nøden og om overgrepene.

165 Like viktig er det at MSF er den organisasjon som tydeligst har påpekt hvordan hjelpearbeidet i vår kaotiske verden er ladet med politiske og moralske dilemmaer. Dette har organisasjonen på forskjellig måte forsøkt å ta inn over seg, og den har, delvis ved provokatoriske utspill, satt igang en helt nødvendig debatt om de humanitære intervensjoners problematiske karakter, når det

170 gjelder hensiktene, men først og fremst når det gjelder konsekvensene. Gode gjerninger er viktig, men de bør også føre til gode konsekvenser. Her som så ofte ellers i livet må man finne en balanse mellom en sinnelagsetikk og en konsekvensetikk. Ved sin strategi og sine innspill har MSF utvilsomt hatt betydning for utviklingen av det internasjonale hjelpearbeid generelt.

175

La oss til slutt minne om at uansett hvor kaotisk situasjonen er eller hvor vanskelige valg man står overfor, så er det ett hensyn som står frem som det ledende. Det er å lindre nøden og bekjempe lidelsene. Médecins Sans Frontières yder profesjonell - og effektiv - hjelp til de nødstedte og de lidende.

180 Organisasjonen representerer den åpne, hjelpende hånd - over landegrenser, gjennom konfliktene og inn i det politiske kaos. Det er ved aldri å gå på akkord med dette overordnede mandat at man kan få legitimitet utad og inspirasjon innad. Og det er denne selvoppofrende innsats som gir oss alle en tro på at det

185 neste århundre kanskje kan bli bedre og fredeligere enn den ekstremismens
tidsalder vi har gjennomlevet i dette århundre. Det er denne selvoppofrende
innsats vi hedrer her idag.

© The Nobel Foundation

190

Kilde

nobelpeaceprize.org

Emner

195 Humanitet, Humanitært arbeid, Medisin, Menneskerettigheter, Menneskeverd, Nobelpris, Nobels fredspris,
Overrekkelsestale

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/a-lindre-noden-og-bekjempe-lidelsene>

200

205

210

215

220